

تصویر سازی بلاغی در صحیفه سجادیه

نویسنده

مریم علی نژاد

سرشناسه : جلالی نژاد، مریم، ۱۳۶۰-

عنوان و نام پدیدآور : تصویر سازی بلاغی در صحیفه سجاده/ مریم جلالی نژاد

مشخصات نشر : تهران : انتشارات حانون، ۱۳۹۵.

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

مشخصات ظاهری : ۱۵۵ص.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۵۱-۲۸-۶

موضوع : علم بن حسین (ع)، امام چهارم، ۳۸-۹۴ق - صحیفه سجاده- نقد و تفسیر-- مسایل ادبی

موضوع : ریان عربی-- بدیع-- معانی و بیان

رده بندی نگره : ۱۳۹۰، ۷۳، ۳۰۴ ص ۸/۱/۲۶۷ BP

شماره کتابشناسی ملی : ۴۲۳۱۰۵۲

رده بندی دیویی : ۲۷۲، ۲۱

تصویر سازی بلاغی، صحیفه سجاده

ناشر : انتشارات حانون

مولف : مریم جلالی نژاد

چاپ متن : چاپ برگ

صحافی : برگ

نوبت چاپ : اول

تاریخ انتشار : ۱۳۹۵

تیراژ : ۱۰۰۰

قیمت : ۱۳۰۰۰۰ ریال

مقدمه

«الرَّحْمَنُ» عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ، سورة الرحمن

حمد و سپاس مخصوص خدایی است که از افق اندیشه و تفکرات ناب بر بندگان متجلی گشت، پروردگاری که دعا را به تقرب و حضور در محضرش بدون واسطه، تکلم با حضرتش بدون حجاب، تشریف به دیدارش بدون اذن، راز و نیاز به درگاهش بدون تعیین وقت و عرض حاجت و طلب بدون تعیین مکان، قرار داد.

امام سجاده (ع) از محراب نیایش بکتنه سرشار از آموزش و پرورش پدید آورد و ارزنده ترین اندیشه ها را با لطافت و عطر مناجات درهم آمیخته رشتگان به جمال حق را تا جایگاه شناخت حقایق اوج داده است. فرمایشات سید الساجدین به صورت ادبیه و مناجات و راز و نیاز ایشان در تاریکی ظلمت اموی از چشم گریان و دلی سوزان سرخسمه گرفته است.

صحیفه سجادیه صحبت های عمیق دل دردمندی است نسبت به معبود خود که عشق به معبود و آفریننده در آن موج می زند. این کتاب قدسی به جهت درج شدن کلمات شورانگیز و شیواترین راز و نیازهای بشری به درگاه ایزدی، همواره مورد توجه دلخواهانی است که معنویت بوده است.

صحیفه سجادیه از نظر جایگاه ارزشی، سومین کتاب است که در اسلام پس از قرآن کریم و نهج البلاغه پدید آمد و مانند نسیم صبا در اطراف و اکناف جهان منتشر شد. از این رو مردم آن را مورد اهتمام و توجه قرار داده اند. وسعت عرصه بلاغت صحیفه در گستردگی افق، با درجات عالیه کلامی امام علی (ع) در نهج البلاغه متفاوت است چرا که امام سجاده (ع) بنابر مقتضیات زمان و حال، زبان دعا و نیایش را برگزیدند و صحیفه سجادیه دارای سبک مخصوص به خود است که امام به استفاده از مباحث بلاغتی به ویژه بیان، باظرافتی و زیبایی پرداخته و مضامین نیایشی را با ترکیبات روح نواز بیان کرده است.

سراسر این کتاب پر از حقایقی است که خداوند سبحان هنگام خلوت آن را بر زبان آن حضرت (ع) روان ساخته است.

دعاهای صحیفه علاوه بر حسن بلاغت و کمال فصاحت بر عالی‌ترین مضامین و عبارات و علوم الهی مشتمل است. زیبایی، شکوه و قدرت روحی که در تعبیرات روح‌پرور آن بکار رفته و شیوه‌های مختلفی که در اوقات گوناگون در مقام فروتنی و توسل در پیشگاه الهی و درود و ثنای خداوند انتخاب شده، خود بالاترین شاهد و دلیل است که صدور آن از مقام امام معصوم قطعی است. صحیفه سجاده از ستارگان آسمان بلاغت در جهان اسلام است و هیچ اثری مانند صحیفه سجاده لطافت و تلافیت را در ارتباط و تعامل با خالق و مخلوق را ندارد.

بدون شک یکی از پیچیده‌ترین و درعین حال زیباترین و شیرین‌ترین مباحث علم بلاغت، علم بیان است. هدف از نگارش این رساله، تطبیق عناصر بیانی در متن وارده از ائمه (ع) و معرفی نمونه کاربردی عناصر دینی بیانی در متن‌های اصیل و فصیح عربی است.

تا آنجا که توانستم از شواهد آرائی دعاهای صحیفه سجاده و شواهد شعری، در این کتاب استفاده کرده‌ام. در فصل پایانی به بررسی دلیلی عناصر بیانی پرداخته‌ام، ابتدا دعای مربوطه را آورده همراه با بیان شماره دعا و بند آن، سپس ترجمه و بعد نکات بیانی آن را مطرح کرده‌ام.

در نوشتن این کتاب سعی نمودم با مراجعه به 5 کتابخانه‌های تخصصی زبان و ادبیات عربی و فارسی از جمله کتابخانه‌های آیت‌الله مرعشی نجفی (ره)، تخصصی ادبیات قم و کتابخانه دانشکده زبان و ادبیات دانشگاه اراک، نهایت استفاده را از کتاب‌های موجود در این کتابخانه‌ها بکنم و به استفاده از مقالات، سایت‌ها نیز پرداخته‌ام.

انگیزه‌ای که این حقیر را به سمت این موضوع سوق داد علاوه بر اشدانی که به آن اشاره شد، علاقه شخصی بود که به صحیفه سجاده، به‌ویژه از دیدگاهی ادبی و فقهی داشتم و این که امام (ع) با لطیف‌ترین تعبیر بشری درباره خدا را به صورتی کاملاً هنرمندانه طرح کرده‌اند و اغراض و مقاصد خود را در ضمن سخنانشان در قالب تشبیهاتی بجا و مؤثر بیان کرده که در جان شنونده نفوذ می‌کند.

با توجه به عنوان این رساله و با توجه به کم بودن وقت و کثرت عناصر بیانی موجود در دعاهای صحیفه سجاده، به آوردن شواهدی که از نظر نگارنده بااهمیت‌تر و ملموس‌تر است، بسنده کرده و تعدادی از آن‌ها را مورد بررسی تطبیقی قرار داده‌ام.

باوجود منبع زلالی چون صحیفه که به هر کجا قدم نهاده، جمال نموده و جلوه‌های عظیم معرفتی اسلام را نمایانده است، توجه افزون‌تر به زبور آل محمد(ص) که همچنان پس از ۱۴۰۰ سال زنده و تابناک است، بر پیروان اسلام ضروری و واجب است.

قطعاً این پژوهش بدون کاستی و نقص نیست، همچنان که هر اثری در ابتدا به کمال نرسیده و نیاز به راهنمایی دارد و امیدوارم اساتید بزرگوار و دانش‌پژوهان عزیز و ارجمند با نظرات خویش حقیر را در رفع آن‌ها یاری نمایند.

در پیچ‌وخم زندگی بشر، و در برهوت انسانیت، تنها نور قرآن و شعشه معصومین (علیهم‌السلام) راه را بر انسان مشتاق می‌نماید، در این مسیر دست نیاز به صحیفه پیشوای ساجدان دراز کرده و چراغ راه می‌کنیم به امید آنکه این اثر جرعه‌ای باشد از دریای بیکران عشق.

امید به آنکه این اثر ناچیز مقبول درگاه خداوند و عبد عاشق او، حضرت امام سجاد(ع) قرار گیرد و در شناساندن برجسته‌ترین شخصیت و افکار امام (ع) و به‌ویژه جنبه ادبی و بلاغی ایشان مؤثر واقع شود. لازم به ذکر است از استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمد جنتی فر و استاد دانشمند و فرزانه جناب آقای دکتر سرور حریرحی که همواره مشوق و یاری‌گر من در تدوین این اثر بوده‌اند کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم و برای ایشان توفیق و سلامت و سعادت ابدی از خالق یکتا آرزو مندم.

مریم جلالی نژاد

فهرست مطالب

۱۳	فصل اول: صحیفه سجاده
۱۵	صحیفه سجاده
۱۵	صحیفه در لغت
۱۵	انواع صحیفه
۱۷	صحیفه سجاده
۱۹	سند صحیفه سجاده
۱۹	شروع و ترجمه صحیفه سجاده
۲۱	مستدرکات صحیفه سجاده
۲۱	صحیفه سجاده از دیدگاه شخصیت‌ها
۲۲	نگاهی به حیات امام سجاد(ع)
۲۲	از ولادت تا شهادت امام سجاد(ع)
۲۳	نام
۲۴	القاب و کنیه
۲۶	شهادت
۲۸	ازدواج و نسل امام سجاد(ع)
۲۹	ویژگی‌ها و صفات امام سجاد(ع)
۳۱	جایگاه امام زین العابدین(ع)
۳۵	سیره سیاسی امام(ع)

سیاست‌های بنی‌امیه	۳۵
احیاء نهضت عاشورا	۳۸
الف- روش‌های عاطفی	۳۹
ب- روش‌های سیاسی	۴۱
تقیه	۴۵
قیام مختار	۴۷
آثار امام سجاد (ع)	۴۸
دعا	۴۹
مفهوم دعا (Dua)	۵۰
دعا از منظری دیگر	۵۲
چرا دعا می‌کنیم؟	۵۴
فصل دوم: فصاحت، بلاغت و بیان	۵۵
فصاحت	۵۷
بلاغت	۵۷
پیشینه بلاغت	۵۸
بلاغت در سایه قرآن	۵۹
بیان	۶۰
بیان در لنت (ABRABCH OF RHetorivc)	۶۱
بیان در اصطلاح	۶۱
واضع علم بیان	۶۲
موضوع علم بیان	۶۳
فایده علم بیان	۶۳
فصل سوم: عناصر بیانی	۶۷
بخش اول: تشبیه	۶۹
مقدمه	۶۹
تعریف تشبیه (simil)	۶۹
ارکان تشبیه	۷۰
تقسیم دو طرف تشبیه به حسی و عقلی	۷۰
تقسیم دو طرف تشبیه به اعتبار مفرد یا مرکب بودن	۷۱
تقسیم دو طرف تشبیه به اعتبار تعدد آن‌ها	۷۳

۷۴	تقسیم تشبیه به اعتبار وجه شبه
۷۹	تقسیم تشبیه به اعتبار آداتش
۸۰	گونه‌های مختلف تشبیه
۸۲	اغراض تشبیه
۸۴	بلاغت تشبیه
۸۶	بخش دوم: استعاره
۸۶	استعاره
۸۷	تعریف استعاره (metaphor)
۸۸	فرق استعاره و تشبیه
۸۹	تقسیم استعاره به اعتبار ذکر دو طرف
۹۱	استعاره به اعتبار دو طرف
۹۱	استعاره به اعتبار لفظ استعاره
۹۲	تقسیم استعاره مصرحه به اعتبار طرف آن
۹۲	استعاره به اعتبار جامع
۹۴	مجاز مرکب بالاستعاره
۹۵	بلاغت استعاره
۹۶	بخش سوم: مجاز
۹۶	مقدمه
۹۶	حقیقت
۹۷	مجاز (SENS)
۹۸	انواع مجاز
۹۹	مجاز لغوی
۱۰۵	مجاز عقلی
۱۰۶	بلاغت مجاز
۱۰۷	بخش چهارم: کنایه
۱۰۷	تعریف کنایه
۱۰۹	انواع کنایه
۱۰۹	تقسیم کنایه‌ای با مطلوب صفت
۱۱۰	تقسیم کنایه به اعتبار واسطه‌ها
۱۱۱	بلاغت کنایه

۱۱۳	فصل چهارم: بررسی تطبیقی عناصر بیانی در صحیفه سجادیه
۱۱۵	بررسی و تحلیل نمونه‌های بیانی در صحیفه سجادیه
۱۳۲	نمونه‌های بیانی تشبیه
۱۳۵	نمونه‌های بیانی استعاره
۱۳۹	نمونه‌های بیانی مجاز
۱۴۲	نمونه‌های بیانی کنایه
۱۴۵	نتیجه‌گیری
۱۴۷	فهرست منابع
۱۴۷	منابع و مأخذ عربی
۱۵۲	منابع و مأخذ فارسی
۱۵۴	فرهنگ لغات
۱۵۵	مقالات
۱۵۵	منابع اینترنتی